

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 405

Instytucje w teorii i praktyce

Redaktor naukowy
Bożena Borkowska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-542-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Anna Ząbkowicz: Instytucjonalny kontekst funkcjonowania rynku i organizacyjne formy koordynacji jako elementy nowego paradygmatu w ekonomii.....	9
Stanisław Rudolf: Budowa równowagi instytucjonalnej na poziomie ponadnarodowym na przykładzie instytucji partycypacji pracowniczej	23
Tomasz Legiędź: Formowanie się porządku społecznego w krajach transformacji z perspektywy teorii rozwoju gospodarczego D.C. Northa, J.J. Wallisa oraz B.R. Weingasta.....	38
Ewa Gruszewska: Rola instytucji nieformalnych w kształtowaniu ładu instytucjonalnego.....	55
Agnieszka Szulc: Wpływ instytucji formalnych i nieformalnych na zakres szarej strefy w Polsce.....	70
Jerzy Ząbkowicz: Egzekwowanie prawa konkurencji w UE. Kompetencje równoległe instytucji UE i państw członkowskich a zasada pomocniczości	83
Mikołaj Klimczak: Splot ekonomii, prawa i polityki w rozwoju polskich instytucji ochrony konkurencji.....	96
Janina Godłów-Legiędź: Zmiany instytucji formalnych w polskim szkolnictwie wyższym i ich konsekwencje	108
Zbigniew Jurczyk: Procesy koncentracji i monopolizacji na rynku prasy regionalnej w Polsce	127
Jakub Sukiennik: Państwowa regulacja rynku wyrobów tytoniowych: ścieżka rozwoju regulacji.....	141
Julitta Koćwin: Ochrona i edukacja konsumenta. Instytucjonalne zapobieganie działaniom nieetycznym i nieprawidłowościom w branży usług finansowych.....	157
Marcin Kępa: Nowe mechanizmy dystrybucji środków finansowych z Europejskiego Funduszu Społecznego w świetle teorii kosztów transakcyjnych.....	173
Gabriela Przesławska: Podejście instytucjonalne w okresie obecnego kryzysu gospodarczego na przykładzie koncepcji <i>path dependence</i>	184
Krzysztof G. Kron: Kontrowersje związane z prowadzeniem działalności gospodarczej przez Organizacje Pożytku Publicznego (OPP)	193
Wojciech Skiba: Wpływ instytucji pomocy publicznej na instrumenty polityki społecznej w obszarze aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych.....	213

Adam P. Balcerzak, Michał Bernard Pietrzak: Efektywność instytucji a jakość życia w warunkach globalnej gospodarki wiedzy	238

Summaries

Anna Ząbkowicz: Institutional context of market functioning and organizational coordination forms as elements of a new paradigm in the economics	9
Stanisław Rudolf: Construction of institutional balance at the supranational level on the example of the institution of employee participation	23
Tomasz Legiędź: Social order in transition countries: the application of a new approach by D.C. North, J.J Wallis and B.R. Weingast.....	38
Ewa Gruszewska: The role of informal institutions in the formation of institutional order.....	55
Agnieszka Szulc: Influence of formal and informal institutions into the scope of shadow economy	70
Jerzy Ząbkowicz: EU competition law enforcement. Parallel competence of EU institutions and the member states vs. the principle of subsidiarity	83
Mikołaj Klimczak: Nexus of economics, law and politics in the development of Polish institutions of competition protection.....	96
Janina Godłów-Legiędź: Changes of formal institutions in Polish higher education and their consequences	108
Zbigniew Jurczyk: The processes of concentration and monopolization on the regional press market in Poland.....	127
Jakub Sukiennik: State regulation of the tobacco market. The path of regulation development.....	141
Julitta Koćwin: Consumer protection and education – institutional prevention of unethical activities and irregularities in the financial services industry	157
Marcin Kępa: New mechanisms of distribution of financial means from the European Social Fund in the light of the theory of transaction costs	173
Gabriela Przesławska: Institutional approach in the contemporary economic crisis time on the example of <i>path dependence</i> concept	184
Krzysztof G. Kron: Controversial issues with business operations of public benefit organizations (PBOs) in Poland.....	193
Wojciech Skiba: The impact of public welfare institutions on social policy instruments in the area of vocational activation of the disabled	213
Adam P. Balcerzak, Michał Bernard Pietrzak: Institutional effectiveness vs. quality of life in the reality of global knowledge-based economy	238

Gabriela Przesławska

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: gprzesl@prawo.uni.wroc.pl

PODEJŚCIE INSTYTUCJONALNE W OKRESIE OBECNEGO KRYZYSU GOSPODARCZEGO NA PRZYKŁADZIE KONCEPCJI *PATH DEPENDENCE*

INSTITUTIONAL APPROACH IN THE CONTEMPORARY ECONOMIC CRISIS TIME ON THE EXAMPLE OF *PATH DEPENDENCE* CONCEPT

DOI: 10.15611/pn.2015.405.13

Streszczenie: W artykule przyjęto hipotezę, że obecny kryzys finansowy i gospodarczy stał się przyczyną intensyfikacji badań w ramach podejścia instytucjonalnego. Celem rozważań jest próba odpowiedzi na pytanie o znaczenie historii (*history matters*) w wyjaśnianiu zjawisk związanych z kryzysem. W tym zakresie w artykule wykorzystano opisany w literaturze przedmiotu przypadek dowodzący, że m.in. *path dependence*, czyli „zależność od ścieżki”, w dużym stopniu zdecydowała o wyborze odmiennych strategii antykryzysowych w Niemczech i Stanach Zjednoczonych [Silvia 2011, s. 1–12]. Przeprowadzone na podstawie literatury przedmiotu rozważania wykazały użyteczność podejścia instytucjonalnego, w tym teorii instytucjonalno-ewolucyjnej oraz historyczno-porównawczej analizy instytucjonalnej w tłumaczeniu zjawisk ekonomicznych związanych z obecnym kryzysem gospodarczym, co ma znaczenie zarówno dla rozwoju nauk ekonomicznych, jak i projektowania pożądanych zmian w zakresie polityki gospodarczej.

Słowa kluczowe: kryzys gospodarczy, ekonomia instytucjonalna, „zależność od ścieżki”, strategię antykryzysowe.

Summary: In the article, a hypothesis was put forward that the contemporary financial and economic crisis became the reason for the intensification of research based on institutional approach. The purpose of considerations is an attempt to answer the question on significance of history (*history matters*) in explaining phenomena related to crisis. In this scope, the article uses the example of a described in the subject's literature case proving that during the present crisis, it was among others *path dependence* that decided to a great extent on the choice of different anti-crisis strategies in Germany and USA [Silvia 2011, pp. 1–12]. Considerations based on the subject's literature proved the usefulness of institutional approach, including institutional-evolutionary theory and historical comparative institutional analysis, in explaining economic phenomena related to contemporary economic crisis. This is significant for the development of economic sciences, as well as for designing desired changes in the economic policy.

Keywords: economic crisis, institutional economics, path dependence, anti-crisis strategies.

1. Wstęp

Celem artykułu jest ukazanie przyczyn rozbieżności w percepcji kryzysu 2008+ oraz preferencji przy wyborze antykryzysowej strategii za pomocą analizy wykorzystującej podejście instytucjonalne. W oparciu o przypadek odmiennego postrzegania Wielkiej Recesji lat 30. przez Amerykanów i Niemców przedstawiony zostanie wpływ ukształtowanych historycznie doświadczeń, przekonań kulturowych, systemów wartości oraz reguł postępowania, czyli tzw. zależności od ścieżki, na dzisiejsze rozwiązania instytucjonalne i wybory ekonomiczne. Określone zadanie badawcze zrealizowane będzie na podstawie szerokiego przeglądu literatury zgodnie z przyjętym układem artykułu. W pierwszej części ukazany zostanie kontekst kulturowy i historyczny podejścia instytucjonalnego, część druga dotyczyć będzie przyczyn inercji instytucji i związanego z nią zjawiska *path dependence*, natomiast część trzecia, zasadnicza, będzie wyjaśnieniem przyczyn zróżnicowanej reakcji na kryzys widocznej w polityce gospodarczej Stanów Zjednoczonych i Niemiec przy wykorzystaniu koncepcji „zależności od ścieżki”.

2. Kulturowy i historyczny wymiar podejścia instytucjonalnego

W historycznym rozwoju ekonomii instytucjonalnej wyróżnia się dwa zasadnicze nurty: instytucjonalno-ewolucyjny oraz neoinstytucjonalny, pojmowany jako nowa ekonomia instytucjonalna [Lissowska 2008, s. 15, 31]. Nurt instytucjonalno-ewolucyjny powstał w ramach „starej” ekonomii instytucjonalnej, reprezentowanej głównie przez Thorsteina Veblena, Johna R. Commonsa, Wesleya C. Mitchella, oraz szeroko pojętych teorii ewolucyjnych (łącznie z darwinowskimi). Dziś jednym z kontynuatorów tego nurtu jest Geoffrey Hodgson [2004], który podobnie jak Veblen uważa, że warunkiem społecznej legitymizacji prawa oraz jego skuteczności jest jego „zakorzenienie” w społecznych nawykach i obyczajach. W ramach podejścia instytucjonalno-ewolucyjnego proces ewolucji instytucji tłumaczony jest w sposób holistyczny, tzn. w większym stopniu uwzględniający wpływ warunków kulturowych, społecznych i historycznych niż uzasadnionych racjonalnością, czyli ukierunkowanych na optymalizację [Lissowska 2008, s. 23]. Wyróżniającą cechą podejścia ewolucyjnego jest podkreślanie roli historii w procesie zmian instytucjonalnych, czyli tzw. zależności od ścieżki, która ukazuje wpływ zdarzeń z przeszłości na bieg wydarzeń późniejszych i w ten sposób często wybór rozwiązań nieoptymalnych, łącznie z blokowaniem pożądanых zmian, co określane jest jako efekt *lock-in* [David 2000, s. 10; Nee, Swedberg 2008, s. 812]. W warunkach zależności od ścieżki proces zmian instytucji nie ma zatem charakteru zamierzonego, lecz spontaniczny i nieodwracalny.

Również badania nowej ekonomii instytucjonalnej prowadzone na podstawie obserwacji empirycznej potwierdzają, że społeczeństwa rozwijają się według róż-

nych trajektorii instytucjonalnych, co jest zdeterminowane oddziaływaniem historycznie ukształtowanych instytucji. Jak wyjaśnia Avner Greif [1999, s. 66], w celu zbadania czynników determinujących odpowiednie reguły gry, wzajemnych powiązań między społecznymi podmiotami podejmującymi decyzje, minionymi instytucjami i zmieniającym się otoczeniem, jak i dla uchwycenia związków między nieformalnymi a formalnymi aspektami rozwiązań instytucjonalnych, wypracowano specjalną metodologię empiryczną, nazwaną historyczną i porównawczą analizą instytucjonalną. Jej przedstawicielami są m.in. Douglass Cecil North, Masahiko Aoki oraz wspomniany już A. Greif. Wymiar porównawczy analizy przejawia się w badaniach instytucji w różnym czasie i przestrzeni, natomiast wymiar analityczny oznacza, że w celu badania określonego przedmiotu analizy wykorzystuje się modele mikroekonomiczne. Istotą historycznej i porównawczej analizy instytucjonalnej jest uwzględnianie w badaniach instytucji, podobnie jak czyni to nurt instytucjonalno- ewolucyjny, ich powiązań z czynnikami pozaekonomicznymi, tj. historycznymi, kulturowymi, społecznymi i politycznymi. Stąd wnioski z prowadzonej analizy wynikają nie tylko z osiągnięć nowej ekonomii instytucjonalnej, ale też socjologii i politologii [Greif 1999].

North [1990] w teorii zmiany instytucjonalnej podstawowe znaczenie w kształtowaniu porządku instytucjonalnego przypisuje normom nieformalnym. Analiza poglądów innych przedstawicieli nowej ekonomii instytucjonalnej, np. Kennetha Arrowa, potwierdzającego wpływ przeszłości na teraźniejszość i w tym sensie także na powstawanie nieodwracalnych, w tym niepożądanych, skutków warunków początkowych, pomimo dokonującej się w czasie ich zmiany, pozwala mówić o dostrzeganiu przez NEI wagi „uzależnienia od ścieżki”.

Path dependence, według stanowiska nowych instytucjonalistów, przejawia się zatem we wpływie ukształtowanego historycznie otoczenia instytucjonalnego na powstawanie norm nieformalnych, jednakże przy uznawaniu sprzężeń zwrotnych między oddziaływaniem norm nieformalnych, prywatnych instytucji i otoczenia instytucjonalnego [Klimczak 2006, s. 29–35].

3. *Path dependence* jako „pamięć historii” w nurtach instytucjonalnych

Z rolą historii kojarzona jest instytucjonalna inercja. Na problem źródeł bezwładności instytucji zwracał uwagę Friedrich August von Hayek, a wcześniej T. Veblen. Według Veblena, instytucje to wspólne nawyki myślowe, tworzące określony kontekst społeczny, wpływający na zachowania i działania, na cele i preferencje, co wzmacnia ich stabilność [Veblen 1899; Hodgson 2004]. Według teorii Veblena zmiany populacji i technologii sprawiają, że istniejące instytucje i nawyki myślowe, dziedziczone z przeszłości, nigdy nie są dostosowane do wymagań współczesności. Jak sądził, choć instytucje ciągle ewoluują, to „nigdy nie mogą nadążyć za ciągle

zmieniającą się sytuacją, tkwiąc w nieoptymalnej równowadze” [Veblen 1899, s. 192; za: Kingston, Caballero 2008, s. 13]. D.C. North [1981] bezwładność instytucji wiąże z problemem działań zbiorowych, zjawiskiem *free-ridingu*, oporem przedsiębiorców politycznych wobec zmian. Ograniczenia wynikające z przeszłości mogą być skutkiem ukształtowanej konfiguracji grup interesu broniących status-quo, ich siły przetargowej, co blokuje zmiany. Powyższe uwarunkowania sprawiają, że w koncepcji *path dependence* North podkreśla dwa aspekty. Ścieżka zależności rozumiana jest – z jednej strony – jako „dziedzictwo instytucji”, czyli „podstawowy czynnik ciągłości społeczeństwa”, ale zarazem – z uwagi na oddziaływanie grup interesu – jako „ograniczenie pola teraźniejszych wyborów”, czyli „wywodząca się z historycznych doświadczeń przeszłości” granica zmiany w różnych otoczeniach [North 2014, s. 54–55]. Możliwe innowacje instytucjonalne będą następować tylko pod warunkiem, że oczekiwana przez politycznych przedsiębiorców prywatna stopa zwrotu przekroczy prywatny koszt krańcowy mobilizacji zasobów politycznych. North zwraca uwagę, że ukształtowaną w procesie ewolucyjnym równowagę instytucjonalną, obejmującą zestaw instytucji formalnych i nieformalnych, należy traktować jako wynik gry koordynującej interesy wielkiej liczby uczestników, uosabiających zasoby wiedzy, własności, majątku, co utrudnia zmiany. Poza tym, w procesie ewolucyjnym powstaje wiele równowag, które ujmowane łącznie, nie gwarantują spodziewanych wyników [North 1990]. Źródłem inercji może być też problem akcentowany przez ekonomię behawioralną i podjęty przez nową ekonomię instytucjonalną, tj. ograniczona racjonalność podmiotów ekonomicznych. Jej przejawem są m.in. ograniczone umiejętności przetwarzania informacji, ograniczone umiejętności obliczeniowe, ograniczona zdolność identyfikacji własnych preferencji, ograniczone możliwości kontroli emocji. Awersja do ryzyka i działanie w warunkach niepewności nasilają te zjawiska. Wymienione uwarunkowania sprawiają, że North, inaczej niż to się przyjmuje w ekonomii kosztów transakcyjnych, traktuje ukształtowanie się systemu replikującego efektywne innowacje instytucjonalne jako cel, do którego system zmierza, a nie jako zawsze pewny wynik [North 1990; Kingston, Caballero 2009, s. 16]. Wielorakie zależności między wymienionymi czynnikami, a także związki synchroniczne (jednoczesne) i diachroniczne (dynamiczne) zachodzące między instytucjami w ramach danego układu, sprawiają, że systemy instytucjonalne, nawet w krajach o podobnym ustroju politycznym, będą odmienne. Stąd przedstawiciele NEI, uwzględniając wymienione wyżej ograniczenia, przyznają, że systemy instytucjonalne nie zawsze cechują się optymalnym dostosowaniem do nowych wyzwań, a dokonująca się w tych uwarunkowaniach ewolucja instytucji jest przykładem *path dependence* [Lissowska 2008, s. 57].

Jak już wspomniano, według Northa kluczowym źródłem inercji instytucjonalnej są normy (ograniczenia) nieformalne powielane w procesie transmisji kulturowej i ewolucyjnej, tj. powolnej zmiany [North 1990, s. 80–81, 136]. Nieformalne, konserwatywne ograniczenia są przyczyną bezwładności i niezamierzonych efektów. Oznacza to, że zmiany instytucji mają charakter przyrostowy, a budowanie

efektywnych instytucji może odbywać się jedynie stopniowo [North 2014, s. 3]. W ujęciu Northa, „zależność od ścieżki” w procesie zmian instytucjonalnych oznacza jednak, że wykorzystywana jest nagromadzona wiedza, a obowiązujące ideologie tworzone są zwykle w kontekście określonego zestawu formalnych i nieformalnych reguł, czyli instytucjonalnego środowiska [North 1990, rozdz. 9]. W przemówieniu noblowskim North, mówiąc o kulturze jako skumulowanym doświadczeniu minionych lat, odwołuje się do myśli F.A. Hayeka na temat znaczenia „zbiorowego uczenia” [Hayek 1960], uznając „transmisję w czasie naszego zgromadzonego zasobu wiedzy za klucz do zrozumienia ścieżki zależności” [North 1993]. W pracy z 2005 r. North wyjaśnia, jak ludzie poprzez nabywanie umiejętności i wiedzy zmieniają modele mentalne, co oznacza lepsze rozumienie świata i świadomość celowości zmian. Impulsem do zmiany zasad formalnych mogą być egzogeniczne lub endogeniczne zmiany parametrów, w tym wynikające z nabywania wiedzy i postępu w nauce. Jako narzędzia pozwalające badać zależność ewolucji instytucji od historycznej ścieżki North wskazuje na użyteczność metody prób i błędów oraz znaczenie teorii gier w wyjaśnianiu istoty powtarzalności gry, gdy znane są wyniki osiągnięte w przeszłości [North 1993].

Podsumowując tę część rozważań, należy stwierdzić, że podejście instytucjonalne oparte na koncepcji *path dependence* może, poprzez analizę empirycznych przypadków, wyjaśnić, dlaczego ścieżki rozwoju instytucjonalnego różnych krajów przebiegają odmiennie. Według stanowiska NEI wynika to stąd, że obowiązujące reguły formalne i nieformalne są „zakorzenione” społecznie, są również wzajemnie komplementarne, co decyduje o ograniczeniach dzisiejszych wyborów, a łącznie o specyfice danego układu instytucjonalnego. Wzajemne powiązania między instytucjami, tworząc określony układ instytucjonalny, są przyczyną istnienia różnych ścieżek w procesie ich rozwoju, co w konsekwencji przejawia się w istnieniu różnych wariantów kapitalizmu [Lissowska 2014, s. 192].

W rozważaniach na temat przyszłości Nowej Ekonomii Instytucjonalnej Lee J. Alston [2007] wyjaśnia, że zależności między genezą reguł gry i wynikami, a w tym wypadku między znaczeniem „zależności od ścieżki” i wynikami ekonomicznymi, są wciąż w trakcie badań, stanowią wyzwanie, wyprzedzając mainstream. W tym celu w badaniach wykorzystuje się dorobek psychologii poznawczej oraz ekonomii eksperymentalnej, by ograniczyć wpływ historycznych barier wynikających ze ścieżki zależności i generować rozwój gospodarczy. Alston podkreśla, że warunkiem dalszych osiągnięć w ramach NEI, poszerzenia i uzupełniania teorii, jest ciągle badanie i uogólnianie studiów przypadków, dotyczących zarówno udanych, jak i nieudanych zmian instytucjonalnych.

4. „Zależność od ścieżki” w strategiach antykryzysowych

W literaturze ekonomicznej obecne są opinie, że obowiązujące w Stanach Zjednoczonych i Niemczech przed kryzysem lat 2007–2009 przekonania ekonomistów

i polityków, będące wynikiem doświadczeń historycznych tych krajów w opanowaniu kryzysu lat 30. XX w., zdecydowały w zasadniczy sposób o preferencjach w zakresie wyboru strategii antykryzysowej w okresie ostatniego kryzysu [Silvia 2011, s. 1–12]. Pozwala to sformułować hipotezę, że obecny kryzys potwierdził przydatność odkrytej przez ekonomię instytucjonalną zależności od historii, tzw. zależności od ścieżki, w wyjaśnianiu stabilności i trwałości instytucjonalnych układów, a także wpływ norm nieformalnych na kształt norm formalnych, przejawiających się w obowiązujących regulacjach.

Analiza poglądów amerykańskich i niemieckich ekonomistów oraz elit politycznych dokonana przez Stephena Silvii pozwala zauważyć, że reakcje na kryzys finansowy na poziomie narodowym nie przebiegały według różnic ideologicznych, przeciwnie: na szczeblu narodowym ukształtował się trwały konsensus elit politycznych i ekonomistów, podczas gdy na poziomie międzynarodowym, tj. po obu stronach Atlantyku, w omawianym zakresie widoczne były zasadnicze różnice. W Stanach Zjednoczonych akceptację większości ekonomistów uzyskał program akomodacyjnej polityki fiskalnej i monetarnej, natomiast w Niemczech poparto program Wielkiej Koalicji CDU i SPD oraz Europejski Mechanizm Stabilizacji, tj. strategię, które nie były zgodne z preferencjami elit amerykańskich. Jako podstawowy powód rozbieżności w percepcji kryzysu oraz preferencji przy wyborze antykryzysowej strategii podaje się cytowaną już „zależność od historii”, a w analizowanym przypadku odmienne postrzeganie Wielkiej Recesji lat 30. przez Amerykanów i Niemców. W amerykańskiej świadomości kryzys lat 20. kojarzony jest z 25-procentowym bezrobociem i 30-procentową deflacją. Jak się wskazuje, to doświadczenia historyczne zdecydowały o konsensusie amerykańskich ekonomistów względem celowości i użyteczności polityki zarządzania popytem jako sposobu na wyjście z kryzysu [Silvia 2011, s. 2]. Natomiast w pamięci niemieckiej utrwalone jest przekonanie, że największym problemem tamtych czasów, pomimo występowania wysokiego bezrobocia, była hiperinflacja z 1926 r. Ponadto w Niemczech ówczesny kryzys utożsamiany jest z „kryzysem światowym”, czyli jego źródeł upatruje się raczej wśród czynników znajdujących się niejako „na zewnątrz” niemieckiej gospodarki. Niemieccy ekonomiści to wyznawcy neoliberalizmu, czyli zwolennicy wolnego rynku oraz ordoliberalizmu. Z literatury wynika, że niemiecka polityka wobec zjawisk kryzysowych ma swoje korzenie w poglądach Friedricha Augusta von Hayeka i programach ordoliberalnej Szkoły Freiburskiej. Zgodnie z powyższymi teoriami, zadaniem rządów jest jedynie ustalanie warunków ramowych dla procesów konkurencji i bardzo niewielka pomoc dla „przegrych”. Interwencje rządów zakłócają bowiem efektywną alokację zasobów, tworząc bańki spekulacyjne. Ponadto – według Hayeka – rządy, prowadząc zarządzanie popytem, przedłużają jedynie trwanie kryzysów [Silvia 2011, s. 2–3; Mączyńska, Pysz 2013, s. 88–89]. Także obecnie obfity, a więc „tani” pieniądz postrzega się w Niemczech jako zasadniczy powód kryzysu finansowego w strefie euro [Silvia 2011, s. 5]. Jak się podkreśla, transatlantyckie różnice w poglądach ekonomistów są dość zastanawiające, gdy

zważy się, że w obu państwach na ogół występuje sceptycyzm w kwestii zasadności stymulacji i transferów. Do czasu kryzysu 2007+ porównywane kraje wykazywały podobne preferencje w zakresie szeroko pojmowanej polityki gospodarczej. Oznacza to, że ważne wydarzenia historyczne, do których można też zaliczyć obecny kryzys, powodują przerwanie ciągłości dotychczas ewolucyjnie przebiegającej polityki ekonomicznej i powrót do wcześniej stosowanych rozwiązań. W tej sytuacji podjęte przez rządy odmiennie działania w odpowiedzi na ostatni kryzys należy zatem traktować jako wyraz kompromisu między oczekiwaniami społecznymi odzwierciedlającymi „pamięć” historii oraz radami ekspertów, co łącznie złożyło się na obowiązujący w porównywanych krajach konsensus polityków i ekonomistów, kształtujący program polityki gospodarczej. W ocenie podjętych pakietów zwraca się uwagę, że co do istoty są one zgodne ze znanymi z literatury cechami modelu współczesnego kapitalizmu, tj. amerykańskim modelem liberalnej gospodarki rynkowej oraz modelem niemieckim, czyli skoordynowanej gospodarki rynkowej. Można zatem powiedzieć, używając języka ekonomii instytucjonalnej, że owe pakiety „wyrastają” z obowiązujących w tych krajach „reguł gry”, będących z kolei „produktem” doświadczeń historycznych¹, a także bieżących oczekiwań społecznych, co oznacza że są wynikiem i elementem porządku społeczno-gospodarczego ukształtowanego w tych krajach.

Podsumowując tę część rozważań, można stwierdzić że transatlantyckie różnice w postrzeganiu obecnych zjawisk kryzysowych są wyrazem odmiennie ukształtowanych przekonań wynikających z historycznych lekcji z kryzysu lat 20. i 30. Utrwalone w świadomości społecznej pojmowanie poprzednich kryzysów i podjęta reakcja na załamanie są następnie odtwarzane w latach kolejnych. Istniejące różnice strukturalne między opisywanymi gospodarkami nie mają przy tym takiego znaczenia, by uzasadniały występowanie odmienności w zastosowanych rozwiązaniach. Należy zatem postawić pytanie, zgodne z ideą *path dependence*, czy istniejące rozbieżności w zakresie stosowanych w Stanach Zjednoczonych i Niemczech działań antykryzysowych, zdeterminowanych historią, powodują charakterystyczny dla zależności od ścieżki efekt *lock-in*, tzn. stanowią przejaw utrwalonego i nieefektywnego dostosowania do wyzwań gospodarki. Jak sądzi Silvia [2011, s. 9], dominujące w porównywanych krajach przekonania dotyczące przeszłości kształtują percepcję dzisiejszych zdarzeń, tworząc sztywne ramy w kwestii akceptowanych polityk gospodarczych. Stąd w konkluzji stwierdza, że dalsze utrzymywanie istotnych różnic między stosowanymi w poszczególnych krajach działaniami, wynikające z ukształtowanych historycznie przekonań, może stanowić barierę w rozwoju współpracy międzynarodowej, szczególnie w sytuacji, gdy obiektywna ocena

¹ J. Lewandowski [1991, s. 120] jako świadectwo empiryczne, ukazujące skuteczność liberalnych metod wychodzenia z kryzysu w Niemczech z wykorzystaniem wolnorynkowych recept, wymienia „szybkie przejście od inflacji (1923) do stabilizacji (1924–25)”. Według O. Williamsona [2000, s. 607] o efektywności instytucji oraz ich przetrwaniu decydują głównie sukcesy potwierdzone empirycznie.

potencjalnych interesów powinna wskazywać na sens prowadzenia bardziej skoordynowanej polityki. Ponadto wynikające z powyższych uwarunkowań różnice w profesjonalnym nauczaniu i ścieżkach kariery, nawet na tak umiędzynarodowionym polu jak ekonomia, mogą utrudniać kooperację i przyczyniać się do zwiększania międzynarodowych podziałów.

5. Wnioski

Trwający kryzys uświadomił konieczność poszukiwania nowych ujęć w teorii ekonomii w dążeniu do wzrostu jej realizmu, tj. bliższego odzwierciedlenia rzeczywistości. W tym sensie wskazywana jest użyteczność podejścia instytucjonalnego, umożliwiającego wyjaśnianie „zmienności świata ekonomicznego i ewolucyjnego charakteru zdarzeń ekonomicznych” [Ratajczak 2013, s. 112–113] w ich wymiarze historycznym i kulturowym.

Koncepcja *path dependence* jest wyrazem znaczenia historii w wyjaśnianiu ewolucji instytucji, ich organizacyjnych form i przekonań kulturowych. Z koncepcji tej wynika, że instytucje jako trwałe cechy historycznego środowiska stają się jednym z czynników sprawiających, że historyczny rozwój przebiega wzdłuż różnych ścieżek.

Koncepcja „zależności od ścieżki” może być postrzegana jako wyzwanie dla dalszych badań teoretycznych i empirycznych, jako nowe narzędzie analizy ekonomicznej i postępu w ekonomii. Wynikające z koncepcji „zależności od ścieżki” ramy analizy są sposobem integrowania historii i ekonomii.

Literatura

- Alston L.J., 2007, *Institutional Economics, Its Roots, Growth and Future*, <http://slideplayer.com/slide/2338907/>, 11th Annual Conference of The International Society for New Institutional Economics (ISNIE) at the University of Iceland in Reykjavik, June 21-23, 2007 (20.03.2015).
- David P., 2000, *Path Dependence, its critics, and the quest for 'historical economics'*, June 2000, <http://economics.ouls.ox.ac.uk/12448/1/0502003.pdf> (20.03.2015).
- Godłów-Legiędź J., 2010, *Współczesna ekonomia. Ku nowemu paradygmatowi*, C.H. Beck, Warszawa.
- Greif A., 1999, *Historyczna i porównawcza analiza instytucjonalna*, tłum. M.A. Dąbrowski, Gospodarka Narodowa, nr 4, s. 65–69 (wyd. oryg.: *Historical and comparative institutional analysis*, American Economic Review, May 1998).
- Hayek F.A., 1960, *Konstytucja wolności*, Chicago University.
- Hodgson G.M., 2004, *The Evolution of Institutional Economics. Agents, Structure and Darwinism in American Institutionalism*, Routledge, London.
- Kingston Ch., Caballero G., 2008, *Comparing Theories of Institutional Change*, 16 June, <http://www3.amherst.edu/~cgkingston/Comparing.pdf> (23.03.2015).
- Klimczak B., 2006, *Uwagi o powiązaniach między standardową ekonomią i nową ekonomią instytucjonalną*, [w:] *Wybrane problemy i zastosowania ekonomii instytucjonalnej*, Wyd. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.

- Lewandowski J., 1991, *Neoliberalowie wobec wyzwań współczesności*, Atext, Gdynia.
- Lissowska M., 2008, *Instytucje gospodarki rynkowej w Polsce*, C.H. Beck, Warszawa.
- Lissowska M., 2014, „*Institutions that Change the World*”, sprawozdanie z konferencji zorganizowanej przez World Interdisciplinary Network for Institutional Research (WINIR) w dniach 11–14 września 2014 na Uniwersytecie Greenwich pod Londynem, *Gospodarka Narodowa*, nr 6.
- Mączyńska E., Pysz P., 2013, *Liberalizm – neoliberalizm – ordoliberalizm. Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych*, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, 28–29 listopada 2013.
- Nee V., Swedberg R., 2008, *Economic sociology and New Institutional Economics*, [in:] *Handbook of New Institutional Economics*, eds. C. Ménard, M.M. Shirley, Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg.
- North D.C., 1981, *Structure and Change in Economic History*, WW Norton, New York.
- North D.C., 1990, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- North D.C., 1993, *Prize Lecture: “Economic Performance through Time”*. Nobelprize.org. Nobel Media AB 2014. Web. 13 May 2015, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1993/north-lecture.html (20.03.2015).
- North D.C., 2014, *Zrozumieć przemiany gospodarcze. Wstęp do wydania polskiego L. Balcerowicz*, tłum. J. Stawiński, Oficyna a Wolters Kluwer business (wyd. oryg.: *Understanding the Process of Economic Change*, Princeton Press, Princeton 2005).
- Ratajczak M., 2013, *Ekonomia i edukacja ekonomiczna w dobie finansyzacji, Ekonomia dla przyszłości. Odkrywać naturę i przyczyny zjawisk gospodarczych*. Sesja plenarna: „Fundamentalne problemy w teorii ekonomii i praktyce gospodarczej”, IX Kongres Ekonomistów Polskich, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Silvia S.J., 2011, *Path Dependent Economics: Explaining Differences in German and US Reactions to Financial Crisis*. Conference: European Responses to the Economic Crisis, European Union Center, Indiana University, Bloomington, April 8, http://www.iub.edu/~eucenter/conferences_european_responses.shtml (20.03.2015).
- Veblen T., 1899, *Theory of the Leisure Class; an Economic Study of Institutions*, Macmillan, New York (wyd. pol.: *Teoria klasy próżniaczej*, PWN, Warszawa 1971).
- Williamson O., 2000, *The New Institutional Economics: taking stock, looking ahead*, *Journal of Economic Literature*, vol. 38, no. 3.